

контроля и оценки процесса формирования исследовательской компетентности и уровня профессионального развития педагога разработаны критерии и показатели, позволяющие определить эмоционально-ценностное отношение учителя к педагогической деятельности, сформированность теоретических знаний, необходимых для осуществления исследовательской деятельности.

Разработана структура компетентностной модели профессионального развития педагога, которая состоит из теоретического, процессуального и оценочного блоков.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, профессиональное развитие, образовательная среда, модель, критерии и показатели.

S.V. GROSAN. COMPETENCE MODEL OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

The summary. The article defines the necessity of formation of research competence of teachers in modern education. The author considers different methodological approaches to determination of essence and maintenance of concept of research competence. The author also establishes the system of principles which forms the basis of a competence model of professional development of teachers. As a mechanism for monitoring and evaluation of the process of formation of research competence and level of professional development of teachers the scholar develops criteria and indicators to define the emotional-valuable relation of the teacher to pedagogical activity, formation of theoretical knowledge required for the implementation of research activities.

The structure of the competence model of professional development of teachers consists of theoretical, procedural and evaluative blocks.

Key words: research competence, professional development, educational environment, model, criteria and indicators.

Рекомендовано до друку.
Канд. пед. наук, проф. М.С. Янцур.
Одержано редакцією 21.02.2017 р.

УДК: 373. 3. 016: 81' 367. 5 (08)

Н.О. ГЕТМАНЧУК

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Резюме. У статті розглядаються можливості компетентнісного підходу до вивчення синтаксичного матеріалу у вищому навчальному закладі з метою формування гармонійної мовно-мовленнєвої особистості майбутнього вчителя початкових класів, проаналізовані підходи науковців до проблем компетентісно орієнтованого підходу у навчанні мови, наведені приклади вправ, які, на думку автора, сприятимуть реалізації завдань підготовки педагога-професіонала.

Ключові слова: компетентнісний підхід, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, комунікативна компетенція, розвиток мовно-мовленнєвої особистості, синтаксичні одиниці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна школа, в тому числі вища, має стати не просто школою знань, а школою компетентності. Тому філологічна освіта майбутніх учителів, безумовно, повинна бути компетентісно орієнтованою.

У XXI столітті підхід до навчання мови визначається як основною функцією самої мови – бути найважливішим засобом спілкування, пізнання і впливу, так і замовленням суспільства – сформуванню гармонійно розвинену і соціально активну особистість, якій притаманна справжня культура спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, особистість, яка володіє засобами самовираження рідною мовою, вміє вести бесіду, точно і аргументовано висловлювати свої думки, дотримуватись мовних норм і правил мовленнєвої поведінки.

Більшість сучасних студентів-першокурсників мають недостатній рівень мовленнєво-комунікативних умінь: небагатий словниковий запас, уживання русизмів, діалектизмів, жаргонізмів, слів-паразитів; одноманітність синтаксичних конструкцій; невміння логічно й грамотно висловлювати власні думки і будувати зв'язні висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації. Студенти слабо аргументують і відстоюють власну думку, аналізують і редагують чуже і власне мовлення; психологічно не підготовлені до публічних виступів [6, 131]. Тому питання компетентісно орієнтованого навчання ще довго залишатиметься актуальним для філологічної підготовки майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість розуміння суті мовно-мовленнєвої компетенції для вироблення стратегії викладання української мови підкреслюють багато науковців, зокрема А. Загнітко, О. Селіванова, Н. Шумарова, Ф. Бацевич, А. Богущ, М. Вашуленко, І. Гудзик, М. Пентиліук та інші.

А. Загнітко розглядає мовну компетенцію як сукупність знань та уявлень про закони мови, про її синтаксичну будову, лексичний запас, фонетико-фонологічний устрій, про закони функціонування її одиниць і побудову мовлення певною мовою [2, 135]. О. Селіванова вважає мовну компетенцію потенційним знанням мови,

яка визначає мовну активність. Н. Шумарова розглядає мовну компетенцію як знання мови чи мов, що в сумі виявляються у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Фахівці з методики викладання української мови М. Вашуленко, О. Хорошковська зараховують до складу мовної компетенції учня знання з мови і частково – мовленнєві вміння і навички, сформовані на основі цих знань: орфоепічні – на основі знань з фонетики, лексичні – засвоєння словника, граматичні – на основі знань з граматики української мови, стилістичні тощо.

Над дослідженням шляхів і засобів формування мовленнєвої компетенції особистості працювали відомі вітчизняні вчені Ф. Бацевич, А. Богуш, Н. Веніч, О. Горошкіна, Т. Донченко, Г. Колшанський, Г. Лобода, А. Нікітіна, М. Пентиліук, О. Хорошковська та інші [5, 154].

На думку А. Богуш, мовленнєва компетенція – «вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності» [1, 8].

Отож, мовленнєва компетенція – це, крім знання мовної системи й володіння мовним матеріалом (мовленням), дотримання соціальних норм спілкування, правил мовленнєвої поведінки, знання, умінь й навички, необхідні для розуміння чужих і творення власних програм мовленнєвої поведінки. Мовленнєва компетенція спирається на загальні закономірності навчання української мови: оцінку виражальних можливостей, розвиток мовного чуття, розвиток усного мовлення тощо.

Мета статті – з'ясувати найважливіші складові компетентісно орієнтованого вивчення синтаксичного матеріалу, зокрема різних синтаксичних одиниць, продемонструвати на прикладах, як різні випадки побудови надфразних єдностей корелюються з практикою формування мовно-мовленнєвої компетенції майбутніх учителів початкових класів на заняттях з української мови, ілюструвати анонсовані теоретичні положення прикладами завдань та вправ, які допоможуть реалізації поставлених завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно зміст навчання мови визначали як сукупність знань, умінь і навичок, передбачених програмою. Компетентісний підхід акцентує увагу на способах діяльності, здатності використовувати результати освіти на практиці. Причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини застосувати її в різних життєвих ситуаціях. Важливо, щоб результати навчання стали значущими за межами системи освіти, оскільки компетенції, сформовані за час навчання, впливають на майбутнє життя особистості.

Власне мовна складова філологічної освіти – система знань про мову з усіх розділів курсу української мови (фонетичні, лексичні, фразеологічні терміни, система морфологічних термінів та знання про систему частин мови, синтаксична, стилістична термінологія, основні поняття риторики тощо); навчально-мовні вміння й навички: 1) розпізнавальні – вміння знаходити у тексті мовні явища, що вивчаються, виділяти суттєві ознаки мовних понять і категорій, розмежовувати схожі мовні явища; 2) класифікаційні – вміння групувати мовні явища на певній основі, встановлювати родові і видові співвідношення понять, класифікувати мовні явища; 3) аналітичні – вміння проводити мовний розбір різного ступеня повноти, визначати функції мовних одиниць у тексті; 4) синтетичні – вміння створювати мовні одиниці за моделлю, схемою, алгоритмом, проводити трансформацію мовних одиниць, знаходити помилки у використанні мовних одиниць та їх виправляти; 5) творчі – вміння добирати приклади для ілюстрації мовних явищ, конструювати словосполучення і речення за моделями і без них, репродукувати науково-лінгвістичні тексти, складати власні тексти на задану тему [5, 158].

Для успішного формування мовленнєвої компетенції студентів у процесі вивчення синтаксису потрібно насамперед добирати і впроваджувати найбільш доцільні вправи-завдання, які передбачають розвиток мовленнєво-мисленнєвих процесів, що сприятимуть не лише глибокому опануванню будь-якої теми, передбаченої програмою, а й розвиватимуть вміння створювати власні зв'язні висловлювання, моделювати мовленнєві ситуації, будувати діалоги тощо. Все це у кінцевому результаті стане засобом удосконалення культури спілкування майбутнього вчителя.

Пропонуємо кілька зразків навчально-тренувальних завдань, які доцільно використати під час вивчення синтаксису на педагогічному факультеті.

Просте речення.

Завдання 1. Зверніться до товариша з проханням, наказом. Які речення за метою висловлювання ви використовуєте в першому і другому випадку? З якою інтонацією їх вимовляєте?

Завдання 2. Складіть діалог з товаришем на тему «Моє враження від засідання народних депутатів», використовуючи всі типи речень за метою висловлювання.

Завдання 3. Створіть різні мовленнєві ситуації, використавши вирази, що вживаються слідом за привітанням. Простежте, чи доречно вони застосовані? Які типи речень використовуються в цих ситуаціях?

Головні члени речення.

Завдання 4. Використовуючи, де це можливо, вказівні слова *це*, *ось* і підставляючи різні зв'язки (бути, ставати, залишатися, здаватися, вважатися, називатися), змініть присудок у реченні *Володимир – хорошиий оратор*.

В якій мовленнєвій ситуації доцільні отримані варіанти присудків? З'ясуйте їх смислові і стилістичні відмінності.

Завдання 5. Складіть характеристику студента вашої групи, використовуючи присудки, виражені іменником у називному або орудному відмінку зі зв'язкою *бути*.

Завдання 6. Напишіть на одну і ту ж тему 1) художнє оповідання, 2) офіційний звіт (наприклад, на теми «Практика в школі», «Екзамени»).

Використайте в обох текстах іменниково-числівникові сполучення у ролі підмета. Зверніть увагу на вживання присудків у однині і множині відповідно до чинних правил та стилю викладу.

Завдання 7. Складіть діалог, використовуючи присудки, що мають оцінне значення або виражають характерні ознаки підмета. Для діалогу використайте певну мовленнєву ситуацію, до прикладу: знайомі, які не бачились кілька років, зустрілись і ведуть розмову про своїх колишніх однокласників. У якому відмінку ви використаєте іменники і прикметники в присудку? Чому?

Односкладні речення.

Завдання 8. Поміркуйте і дайте письмові відповіді на питання.

Чому в неозначено-особових реченнях присудок виражається дієсловом у формі 3-ї особи множини теперішнього і майбутнього часу й у формі множини минулого часу?

Чому багато прислів'їв – це узагальнено-особові речення?

Чому означено-особові речення найчастіше вживаються в живому мовленні?

Завдання 9. Складіть діалог на тему «На прийомі у лікаря». Використайте означено-особові речення. Які речення (односкладні чи двоскладні) найбільше підходять для такого діалогу? Чому?

Завдання 10. Складіть програму літературно-музичної композиції до Дня української мови і писемності. Порадьтеся з товаришами, хто з них може взяти участь у цьому святі, кого можна запросити, про що попросити розповісти. Простежте, речення яких типів переважатимуть у програмі.

Просте ускладнене речення.

Завдання 11. Знайдіть однорідні члени речення. Які вони – поширені чи непоширені? Що передають пояснювальні слова при однорідних членах? Знайдіть узагальнювальні слова. Стосовно яких однорідних членів вони виступають узагальнювальними? Яке стилістичне навантаження їх у тексті? Поясніть пунктограми.

Мамина пісня, батькова хата, дідусева казка, бабусина вишиванка, добре слово сусіди, традиційний звичай взаємодопомоги – толока, незамулена криниця, з якої пив воду філософ чи мандрівник, задовіла пам'ятка на околиці села чи урочище, з яким пов'язане наше історичне минуле, жорна, що годували в тяжке лихоліття народних месників та сирітських дітей, портрет на стіні найдорожчої людини, пожухлий від часу лист-трикутник, що зберігся у прискринку, – все це наша родовідна пам'ять, наші непересічні символи, наша історія, може, почасти й сумна, але в основі своєї велична і всестверджуюча. Не вивітри з пам'яті, зберегти ці символи людського духу від забуття й байдужості, зробити набутком наших дітей і нащадків – саме це й символізує Берегиня (За В.Скуратівським).

Способи передачі чужого мовлення.

Завдання 12. Уявіть собі, що вам треба дати відповідь на запрошення, пропозицію, прохання. Які із запропонованих виразів ви використаєте в нейтральній, офіційній чи невимушеній ситуації. Створіть дві ситуації на згоду й відмову, використавши відповідні вирази.

Згода: Із задоволенням приймаю ваше запрошення. Я не проти. Будь ласка, я за! Із задоволенням. Ну що ж! Так і бути! Прекрасна ідея! Будь ласка, я до ваших послуг. З радістю. Добре. Домовились! Оце думка. Мабуть, що так.

Відмова: Постараюсь, але не обіцяю. Із задоволенням, але ніяк не можу. Дякую, але боюсь, що не зможу. Я ще не вирішив(-ла). З дорогою душею, але ніяк не можу.

Завдання 13. Перевірте, як ви знаєте правила мовленнєвої поведінки в ситуаціях телефонних розмов. Складіть мікротексти з мовленнєвими формулами запрошення, пропозиції, прохання, згоди – незгоди з думкою співрозмовника.

Завдання 14. За поданими ситуаціями складіть і запишіть діалоги.

1. «На виставці квітів». Студенти ведуть бесіду про експонати виставки (троянди, гвоздики, тюльпани, гладіолуси тощо). Необхідно аргументувати свої враження від виставки.

2. «У кабінеті методики викладання української мови». Студенти допомагають обладнувати кабінет. Їм необхідно продумати інтер'єр з урахуванням кольору стін, характеру природного освітлення і призначення приміщення.

Завдання 15. Ви несподівано зустріли свого шкільного товариша, який зараз навчається в іншому місті. Поцікавтесь, де він живе, які успіхи в навчанні. Інсценуйте діалог. Передайте його зміст у монологічній формі, використовуючи дієслова *запитувати*, *повідомляти*, *говорити*.

Формування мовно-мовленнєвої компетенції студентів реалізується у навчальній діяльності. Навчальна діяльність є сукупністю мотиваційної, аналітико-синтетичної та виконавської фаз, що, відповідно, становлять поєднання дій та операцій, яким передують мотивація і постановка завдань. Змістом навчальної діяльності виступають теоретичні знання та практичні види діяльності.

Висновки. Результатом навчальної діяльності у кінцевому підсумку повинна стати не просто сума знань, умінь і навичок, а сформована здатність використовувати знання, досвід, цінності, здібності, набуті завдяки навчанню, у життєвих ситуаціях, зокрема мовленнєвих.

Стаття не претендує на повне висвітлення питань компетентнісного підходу до вивчення синтаксичного матеріалу. Ця проблема потребує наступного глибокого дослідження і розробки методів та відповідних ефективних прийомів вивчення мовної теорії, формування мовленнєвих умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгвістична проблема / А.М. Богуш // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення: зб. наук. пр. – Вип. 11. – Київ – Запоріжжя, 1998. – С.5-16.
2. Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 338 с.
3. Компетентнісний підхід в освіті. Проблеми, поняття, інструментарій // Зарубіжна література. – № 23 (47). – Грудень. – 2006. – С. 16-28.
4. Кухарчук І. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у фаховій підготовці вчителя-словесника / І. Кухарчук // Українська мова і література. – 2005. – №2. – С.50-54.
5. Лещенко Г.П. Система формування мовної компетенції учнів загальноосвітньої школи / Г.П. Лещенко // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії: наук. записки РДГУ. – Рівне, 2009. – Вип. 17. – С. 153-162.
6. Мельник Л.Л. Мовленнєва компетенція студентів-філологів I курсу в умовах реалізації кредитно-модульної системи навчання / Л.Л. Мельник // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії: зб. наук. праць РДГУ. – Рівне, 2008. – Вип. 8. – С. 131-135.
7. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 16-26.
8. Свірчук Т.І. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів / Т.І. Свірчук // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії: зб. наук. праць РДГУ. – Рівне, 2008. – Вип. 8. – С. 115-122.
9. Шульжук Н.В. Формування комунікативної компетенції студентів-філологів в умовах нового теоретико-інформаційного змісту курсу «Сучасна українська літературна мова» / Н.В. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії: наук. записки РДГУ. – Рівне, 2009. – Вип. 17. – С. 148-153.

Н.О. ГЕТМАНЧУК. КОМПЕТЕНТНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОЕ ИЗУЧЕНИЕ СИНТАКСИСА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Резюме. В статье рассматриваются возможности компетентностного подхода к изучению синтаксического материала в высшем учебном заведении с целью формирования гармоничной культурно-речевой личности будущего учителя начальных классов, проанализированы подходы ученых к проблемам компетентностного ориентированного подхода в обучении языку, приведены примеры упражнений, которые, по мнению автора, будут способствовать реализации задач подготовки педагога-профессионала.

Ключевые слова: компетентностный подход, языковая компетенция, речевая компетенция, коммуникативная компетенция, развитие культурно-речевой личности, синтаксические единицы.

N.O. GETMANCHUK. COMPETENCE ORIENTED STUDY OF SYNTAX AT THE UNIVERSITY

The summary. The article deals with the possibility of qualified approach to the study of syntactic material in higher education in order to create a harmonious language and speech personality of future elementary school teacher, analyzed scientific approaches to problems of competence-based approach to teaching languages, are examples of exercises that the author's opinion, will help the objectives of teacher training professional.

Key words: competence approach, language competence, language competence, communicative competence, language and speech development of personality syntactic units.

Рекомендовано до друку.

Д-р пед. наук, проф. Л.Р. Пелех.

Одержано редакцією 16.02.2017 р.

УДК: 371. 147: 811

Т.Б. ШЕВЧУК

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Резюме. Стаття присвячена особливостям формування лексичної компетенції як важливої складової комунікативної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Автор акцентує увагу на можливих шляхах засвоєння студентами лексичних одиниць з їх активним використанням у мовленнєвій діяльності; наголошує, що майбутній фахівець має володіти лексичними засобами сучасної української літературної мови та вміннями користуватися ними, що допоможе йому швидко сприймати необхідну інформацію, створювати монологи, вступати в діалог, керувати системою мовленнєвих комунікацій.

Ключові слова: компетентність, компетенція, лексична компетенція, комунікативна компетенція, комунікація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Комунікація в сучасному інформаційно-насиченому суспільстві є важливою складовою щоденного життя кожної людини. Лексична компетенція входить до складу лінгвістичної, яка в свою чергу передбачає знання засобів, за допомогою яких можна перетворити лексичні одиниці в осмислені висловлювання. Тому набуття лексичної компетенції, як складової комунікативної – здатності

© Т.Б. Шевчук, 2017